

PELITANIEUWS

jaargang 25 nr. 2 oktober 2018 abonnement € 17,50 per jaar / losse nummers € 3,50

UITGAVE

Stichting Pelita®
Nienoord 13
1112 XE Diemen
Telefoon 088-3305111
www.pelita.nl
redactie@pelita.nl

OPLAGE

5000

Pelita Nieuws verschijnt 6 x per jaar.
Abonnement € 17,50 per jaar;
opzegtermijn één maand voor begin
nieuwe jaargang, uiterlijk 1 juli
Losse nummers € 3,50
IBAN NL05INGB0000515000

REDACTIE

Anita Bontekoe
Letty Bonfrère Breuring

EINDREDACTIE

Hans van der Hoeven

ONTWERP/OPMAAK

argante argante, amsterdam

ADVERTENTIE VERKOOP

Stichting Pelita
Telefoon 088-3305111
www.pelita.nl
redactie@pelita.nl

DRUK

Zwaan Printmedia, Wormerveer

ISSN

1835-7835

© copyright

Stichting Pelita®, Diemen

04 / MET IMMERZEEL
OP ONDERZOEK

05 / INDIË IN NEDERLAND (4)

06 / HET BOEKJE
VAN VRUGTMAN (SLOT)

07 / INTERNERING IN
EN EVACUATIE UIT DE
REPUBLIKEINSE KAMPEN (4)

08 / WIETEKE'S WERELD

09 / BOEKENHOEK

10 / INDISCHE BUURTEN
IN NEDERLAND (22)

12 / HALIN-VEILING
VOOR HET GOEDE DOEL (40)

13 / BEKEKEN DOOR HABIB

14 / OOST & WEST (9)

15 / INDISCHE EETTAFELS

16 / UIT HET OOG

16 / GOUDEN KOPPELS

17 / SYLVIA HIERT
BATIK IS MIJN THUIS

17 / BRONBEEK IN BEELD

17 / KJBB BERICHTEN

18 / SELAMAT DATANG
PELITA MASOEK SADJA®S

19 / PELITANIEUWS
PRIJSPUZZEL (58)

Overname van artikelen slechts met
toestemming van de redactie en bron-
vermelding.

ILLUSTRATIE OMSLAG:

Bamboe Gila
Artist Wim Visser
Acrylic on canvas 100 x 80 cm

REDACTIONEEL

Tentoonstelling
'Naar Holland'
Migratiemuseum
Den Haag

U heeft het natuurlijk al gezien, maar zoals we afgelopen juni in de laatste aflevering van jaargang 24 al aankondigden, hebben we voor onze voorpagina afscheid genomen van het werk van de schilder L.J. Eland (1884-1952). In totaal stond het werk van Eland negen keer op ons omslag. De komende tijd zal de Molukse schilder Wim Visser de honneurs waarnemen. Hij schildert thema's die gerelateerd zijn aan zijn achtergrond zoals u ook aan dit werk *Bamboe Gila*, de naam van een dans met mystieke elementen uit het verleden, kunt zien. Zeven sterke mannen gaan het 'gevecht' aan met een stuk bamboe van wel 2,5 meter lengte, met een diameter van bijna tien centimeter. Als je bij een uitvoering van de dans aanwezig bent, blijkt, dat er sprake is van meer dan slechts een dans met een grote bamboe stok. Een optreden suggereert iets bovennatuurlijks. We hopen dat u aan dit en komende werken net zoveel kunstzinnig plezier en genoegen zult ontleenen als wij!

Gaan we naar Den Haag waar het eerste *Migratie Museum* in Nederland op 16 mei jongstleden haar deuren opende aan het Hoge Zand 42 in Den Haag, het voormalige Concordia-gebouw. Het museum maakt het Haags materieel en immaterieel erfgoed rondom migratie vanaf 1945 toegankelijk. Vanaf 22 september was daar de tentoonstelling *Naar Holland*, die u nog op de valreep kunt bezoeken, te zien. "Het Migratie Museum is een aanwinst is voor de stad", aldus directeur Wim Manuhutu. Het museum moet een plek worden waar verhalen worden verzameld van mensen die om verschillende redenen naar Nederland zijn gekomen. "Meer dan de helft van de Hagenaars heeft een migratieachtergrond, maar we zijn er ook voor de mensen die dat niet hebben." "Naar Holland. Repatriëring, Migratie of Vlucht?" gaat over de immigratie hier van Indische Nederlanders. Tussen 1945 en 1969 reisden zo'n 350.000 mensen vanuit de Indonesische archipel naar Nederland, in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog en de onafhankelijkheid van Indonesië. De tentoonstelling die nog tot en met komend weekend te zien is, vertelt over de ervaringen van deze landgenoten met een gemengde Europese en Aziatische achtergrond, de zogeheten Indo's. Centraal staat de periode 1952-1956. Zoals u als geen ander weet, konden de meeste 'Oosterse Nederlanders' uiteindelijk niet in Indonesië blijven. De Nederlandse overheid voerde aanvankelijk een actief beleid om deze 'Oosterse Nederlanders' in Indonesië te houden. Het dagelijks leven in de jonge republiek werd gaandeweg echter onmogelijk. Na een periode van lange terughoudendheid maakte de Nederlandse regering het eenvoudiger om naar ons land te komen. Maar hier wachtte vaak onbegrip en afgunst. Zo zouden Indische Nederlanders worden voortgetrokken bij de toewijzing van woningen. Hoe hebben de betrokkenen die tijd ervaren? Hoe voelt het om in zowel moederland Indonesië als vaderland Nederland ongewenst te zijn? Noemen zij hun komst een repatriëring, migratie of vlucht? Wat zijn de parallellen met de latere migratie van andere bevolkingsgroepen?

Door in te zoomen op de overeenkomsten met de hedendaagse migratie, wil het Migratie Museum het Indische verhaal vanuit een actueel perspectief met een breed publiek delen. *Naar Holland* is ontwikkeld door Stichting Tong Tong en was eerder op het Malieveld in Den Haag tijdens de 60e Tong Tong Fair te zien. De expositie zorgde toen voor emotionele reacties. De toegang tot het museum is gratis. Meer informatie kunt u vinden op www.migratie-museum.nl. Onderzoek en samenstelling van de expositie: Margaret Leidelmeijer. Tekstredactie en samenstelling: Florine Koning. Fotografie: Serge Ligtenberg. Ontwerp: Sabrina Luthjens en Monique Kreefft. De tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt door het Fonds 1818, het Hendrik Mullerfonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds, de Pasar Malam Besar BV en de gemeente Den Haag. Ga gauw, een 'last minute' bezoek is zeker de moeite waard! ●

Comité van aanbeveling:

Marion Bloem
Adriaan van Dis
Wieteke van Dort
Boudewijn de Groot
Ernst Jansz
Yvonne Keuls
Frans Leidelmeijer
Liesbeth List
Willem Nijholt
Winnie Sorgdrager
Rocky Tuhuteru
Hans Wijers

MET IMMERZEEL OP ONDERZOEK

Bert Immerzeel was sinds jaar en dag verbonden aan zowel de Pensioen- en Uitkeringsraad als Stichting Pelita. Hij heeft zich in zijn werk over een lange periode intensief gericht op de verificatie van gebeurtenissen tijdens WO II in Nederlands-Indië en aansluitend de Bersiapperiode. Het leverde indrukwekkende historische verslagen op. Een aantal van zijn vaststellingen willen wij u niet onthouden.

BORDELEN IN BANDOENG

Over vrijwillige prostitutie in Nederlands-Indië in oorlogstijd is weinig bekend; het onderwerp wordt overschaduwed door de berichtgeving over gedwongen prostitutie. Dat beide vormen in elkaars verlengde liggen, blijkt uit de gegevens van Bandoeng. Bordelen waren er altijd al geweest in Bandoeng. Waar het de Japanse periode betreft, worden steeds drie namen genoemd: restaurant *Concordia*, restaurant *Shanghai Dream* en de *Shoko Club*. In het nabijgelegen Tjimahi had hotel *Berglust* een kwalijke reputatie.

In een onderzoeksrapport uit 1994 (Ministeries van Buitenlandse Zaken en WVC) wordt over het eerste oorlogsjaar het volgende gemeld: "Direct na de bezetting schakelden de Japanners derden in om vrouwen voor hen te ronselen. [...] Tot medio 1943 ging het bij deze ronselpraktijken vooral om de werving van vrouwen als huishoudster voor individuele Japanse militairen of burgers. In deze periode bezochten de Japanners individuele Europese of inheemse vrouwen of de lokale bordelen van inheemse of Europese particulieren. Tevens gaven zij particulieren de opdracht om (hun) hotels voor de Japanners in te richten als bordelen. De werving van de vrouwen werd daarbij overgelaten aan de bordeelhouders of tussenpersonen."

Service girls

Het verhaal van één van de *service girls* (geboren 1922) uit Bandoeng, kort na de oorlog: "Een maand na de [Nederlandse] capitulatie trad ik in dienst als *service girl* bij restaurant *Concordia*. Na ongeveer vijf maanden werd ik geëngageerd voor het restaurant *Shanghai Dream*. Ook hier was ik *service girl*. [...] In beide restaurants bestond onze tak uit het verrichten van servicediensten d.w.z. thee aanbrengen, kopjes thee inschenken, bier schenken, tafel dekken, bij diners bedienen enz.

Trad een Japanse officier het restaurant binnen, dan moesten we 90 graden vooroverbuigen. Daarop onmiddellijk zijn sabel en pet aanpakken en aan de kapstok hangen. Voorts hem naar de zaal brengen, een tafel wijzen en vragen wat er van zijn dienst was. Sommigen pleegden ons uit te nodigen naast hen plaats te nemen en wat te converseren. Immers waren we in die tijd verplicht Japans te studeren en allengs kregen we daarin enige vaardigheid. De meeste Japanse officieren kenden een weinig Engels en wensten ook wel eens in die taal te converseren. Het behoorde niet bepaald tot de uitzonderingen indien zij een of ander oneerbaar voorstel deden. Ging je daar niet op in, dan bleef het daar dikwijls bij. Een

- ① Bragaweg, Bandoeng.
- ② Advertentie Shanghai Dream.
- ③ Lokatie van de clubs: Shanghai Dream aan de Bragaweg, Concordia (vermoedelijk) Kebon Siri en de Shoko Club aan de Burgemeester Kuhrweg.

②

SUD-GOUD EN BRILLANT: Ik heb de hoogste waarde; ook voor oude gouden tanden en pandbrieven. A. v. Kreveld, Postweg Noord 19, telf. Wil. 274. M 7686

RESTAURANT SHANGHAI DREAM BANDOENG vraagt per 1 December a.s. een Europeesche Bardame, Salaris f 100,— 's maands plus 5% van eigen omzet. M 7685

WIL MIJN D.K.W., model 1938 (97 c.c.) inruilen tegen 250 c.c. kopklepper (eventueel 350 c.c.), beft niet ouder dan 1937. Brieven met betalingsvoorwaarden, opgave van merk, enz. No. M 7702 Bot. Nieuwsblad.

enkele maal kon er wel eens iemand lastig zijn. Trachtte je je in zo'n geval uit de voeten te maken, dan liepen ze je wel na. Soms kreeg dit werkelijk het karakter van krijgertje spelen. Toch ging het in die restaurants niet bandeloos toe, want het was de Kenpeitai welke toezicht hield op deze inrichtingen. Prostitutie werd in deze restaurants niet toegelaten. Uitgaan met Japanse officieren was ons officieel door de Kenpei verboden. Daarmee is echter niet gezegd, dat als je dit toch wilde doen, daartoe de mogelijkheid geheel uitgesloten was. Wilde je in stilte met een Japanse officier meegaan naar een andere plaats, dan bleef er toch altijd een kans eruit te glippen. Zelfs knepen de ambtenaren van de Kenpei wel eens een oogje toe, hoe onverbiddelijk zij in andere aangelegenheden konden zijn. Vermoedelijk is dit hieraan te wijten, dat ook enkele Kenpeitai officieren niet geheel afkering waren van het aanknopen van amoureuze betrekkingen met Europese dames. Ook zij waren op dit terrein niet zonder zonde. [...]

Met name waren de Europese vrouwen in drie soorten geisha's ingedeeld:

- de *service-geisha's*, uitsluitend bestemd om te serveren en te converseren.
- de *geisha's* die wel tot taak hadden om te serveren en te converseren, maar aan wie was toegestaan om aan zekere verlangens van de bezoekers tegemoet te komen.
- de *bordeel-geisha's* die bijna uitsluitend in dienst staan van de prostitutie.

Aanvankelijk waren er in *Concordia* ongeveer 30 *service girls* (bijna allen Europese) en in *Shanghai Dream* 10. Later werd het aantal in *Concordia* sterk verminderd en dat van *Shanghai Dream* uitgebreid tot 30. Het getal werd enige tijd daarna weder opgevoerd

door het in dienst nemen van Indonesische meisjes. Het slot was, dat Europese dames niet meer als service geisha's dienst mochten doen en per 31 december 1943 werden ontslagen. Zij werden voor de keus gesteld in een interneringskamp te worden opgenomen of dienstneming als bordeel-geisha. Een gedeelte der service girls, waaronder ook ik, koos het interneringskamp, een ander gedeelte wenste in het bordeel te worden opgenomen."

Tot zo ver het verhaal van dit meisje. Uit haar getuigenis zou kunnen worden opgemaakt dat de Europese vrouwen vrijwillig in deze clubs verbleven. De scheidlijn in *Concordia* en *Shanghai Dream* tussen serveren, converseren en betaalde seksuele diensten was dun. Uit andere getuigenissen blijkt wel dat allen, ook zij die niet werkten als prostituee, gevaar liepen om op enig moment te worden verkracht. Japane militairen die te veel hadden gedronken, letten niet altijd op het functie-onderscheid. *Concordia* brandde af, kort na dat het werd gesloten. Van *Shanghai Dream* weten we niet of het in 1944 en 1945 nog een functie heeft gehad als restaurant.

Legerbordeels

Het hierboven genoemde onderzoeksrapport over de volgende fase: "Een volgende fase in het Japanse bordeelbeleid op Java begon in de tweede helft van 1943. Het leger en het militair bestuur

namen toen zelf de oprichting van bordelen ter hand met behulp van Japanse of Koreaanse souteneurs. Dit gebeurde in Batavia, Bandoeng, Pekalongan, Magelang, Semarang en Bondowoso. Voor deze bordelen werden Europese vrouwen geworven. In bepaalde gevallen werd bij deze werving nu ook rechtstreeks fysieke dwang toegepast door het leger en de Kenpeitai, zowel ten aanzien van de vrouwen binnen als buiten de kampen."

Volgens het rapport is wat betreft Bandoeng niet gebleken van fysieke dwang bij het aanstellen van de meisjes. Een aantal vrouwen uit het Tjihapitkamp werd uitgenodigd om een kijkje te nemen in het eind 1943 ingerichte bordeel *Shoko Club* (voorheen *Pension Welgelegen*), op het adres Burgemeester Kührweg 3-5. Toen zij begrepen welke werkzaamheden werden gevraagd, lieten de meesten weten terug te willen keren naar het kamp, – hetgeen hen werd toegestaan. Twee van hen verkozen een 'vrij' leven als prostituee. De *Shoko Club* heeft slechts een half jaar als legerbordeel gefunctioneerd. Medio 1944 werd het alweer opgeheven. Wellicht als onderdeel van een evaluatie van het bordeelbeleid van het Japanse leger, werden in verschillende steden op Java ook enkele particuliere bordelen gesloten. Van bordelen in Bandoeng die in deze periode nog functioneerden, is niets bekend.

INDIË IN NEDERLAND

4

Bo Tarenskeen (www.botarenskeen.nl).

Leeft Indië nog? En waar vindt men Indië dan in Nederland? In deze serie gaat Monique Haak op zoek naar activiteiten in Nederland waar bezoekers Indië kunnen tegenkomen. Regisseur Bo Tarenskeen vertelt over De Indië Monologen. De Indië Monologen zijn vanaf oktober te zien in 35 theaters in Nederland.

De Indië Monologen. Vertel. "Er was eerst het idee van een Indische salon. Met mensen en muziek en een verhaal. Daarna werd besloten om het groter aan te pakken. Het theater in te gaan. De nadruk te leggen op de monologen. Daar kom ik in beeld. Toen de producent mij vroeg als regisseur zei ik meteen: 'Ik ga dit niet doen als

het een soort tempo doeloe avond wordt. Het Indië-verhaal is niet altijd gezellig.' Ik wilde zelf namelijk ook mensen aan het woord laten die een kritische blik op het Indië verhaal konden werpen. Zoals Theodor Holman en Mei Li Vos. Zodat op elke theateravond verschillende perspectieven aan bod komen. Ook mensen die zich proberen los te maken van verschillende erfzonden in Indische families en dat willen delen. Zo hoop ik dat het voor Indische mensen herkenbaar zal zijn. Daar valt veel troost uit te halen. En voor de niet-Indische mensen hoop ik dat zij iets nieuws horen, waardoor zij hun Indische partner of kennis misschien beter begrijpen. Maar De Indië Monologen zijn zeker niet bedoeld als

therapeutische sessies. Gek genoeg is de zwartste monoloog ook meteen de meest komische. Welke monoloog dat is, zeg ik niet. Er is muziek en er zijn mooie verhalen. Je doet daarnaast tijdens elke avond hopelijk wat inzichten op."

Wat heeft u zelf met Indië? "Mijn vader is er geboren; in Hollandia, het huidige Jayapura, op Nieuw Guinea. Mijn grootmoeder is geboren in Bandoeng en mijn grootvader in Jambi op Sumatra. Maar pas toen ik eind twintig was, werd ik mij bewust van de Indische geschiedenis. Dat deze geschiedenis meer omvat dan alleen de grote reisverhalen. Deze geschiedenis gaat bijvoorbeeld ook over de Japanse bezetting. En over ontheemding en vervreemding. Mijn grootvader heeft in een Jappenkamp gezeten en is daar toegetakeld. Daar is nooit over gesproken. Wat voor invloed deze geschiedenis heeft, is niet precies duidelijk. Dat is voor iedereen ook anders, denk ik."

U werd gevraagd als regisseur voor De Indië Monologen. Wat houdt uw werk in? "Het zit in de kleine dingen. In elke monoloog zitten dingen die ik nog niet wist, omdat de insteek het voor veel mensen zo persoonlijk maakt. Hoe persoonlijker, hoe waardevoller en hoe aangrijpender ook. ▶

Een dagboek voorlezen, dat is het niet. De vorm moet wel kloppen. Er zit vooral veel werk in om die teksten te vertalen naar een theatrale tekst. Een theatrale tekst is geen voorgelezen column. Geen pagina uit een roman en geen pagina uit je eigen dagboek. Mooie teksten om te lezen, zijn nog geen theatrale teksten. Een theatrale tekst gaat over het hier en nu. Ter plekke. Je bent het zelf nog aan het uitzoeken. Ten overstaan van het publiek. Dan communiceer je." niet verwacht.'

Wat hoopt u ermee te bereiken? "Ik wil ze gewoon maken, De Indië Monologen. Daar haal ik al heel veel plezier uit. Daarnaast hoop ik natuurlijk ook dat er iemand kwaad van wordt, of verdrietig of er iets van leert."

Wanneer zijn De Indië Monologen geslaagd? Het is geslaagd als het werkt. Als het mensen niet onverschillig laat. Als mensen aan het denken worden gezet. En anders, of meer gaan denken over Indië en de Indische geschiedenis."

Het lijkt bijna een soort verhalenbundel van de tijdgeest van nu. Hopelijk wordt het vastgelegd? Komt er een tv registratie van De Indië Monologen? "We zijn in gesprek met een stichting over wat er vastgelegd gaat worden. En we hebben wel het idee om een publicatie te maken van de verschillende monologen. Overigens, als je als bezoeker 3 à 4 theateravonden bijwoont, heb je al heel veel gehoord."

Een avondvullend theaterprogramma, hoogstwaarschijnlijk een tv-registratie en ook een publicatie. Over Indië. Indië staat volop in de belangstelling. Leeft Indië nog? "Ja, het leeft nog, omdat het aan het verdwijnen is. We waren samen op Radio 1, Theodor Holman en ik, toen hij vertelde dat hij sinds kort op 15 augustus naar de Indië Herdenking gaat. En dat hij er steeds meer jonge mensen ziet. Bij de derde generatie bestaat er kennelijk grote behoefte om hun roots te onderzoeken en kenbaar te maken. Bij Theodor, zo vertelde hij, werd er thuis juist nooit over Indië gesproken. 'We waren helemaal niet Indisch, we waren Hollands,' vertelde hij. Of Indië nog leeft, is een grote, algemene vraag. Eigenlijk moet het zijn: Leeft Indië? Dat zal voor iedereen anders zijn. Iedereen heeft er een ander belang bij. Hoe die geschiedenis wordt verteld en geschaafd."

Welk belang heeft u erbij? "Inzicht in mezelf en in de wereld. Een voorstelling maak ik in die zin voor mezelf. Maar ik maak het wel in een theatrale vorm. En in die vorm moet het kunnen communiceren met een zo breed mogelijk publiek. Voor iedereen is Indië iets anders. Voor de één is het een paradijs en een mooie kindertijd. Voor een ander is Indië een trauma. Voor weer een ander betekent het vooral schaamte. En voor velen is Indië dit allemaal tegelijk."

De Indië Monologen is een unieke theateravond met wisselende combinaties van gasten en Nederlands-Indië als centraal thema.

Elke editie van *De Indië Monologen* presenteert een uitgelezen gezelschap van bekende Nederlandse schrijvers, musici, acteurs en prominenten uit de wereld van de media, journalistiek en politiek; allen met een Indische achtergrond of sterke betrokkenheid bij de geschiedenis van Nederlands-Indië. De regie is in handen van Bo Tarenskeen. O.a. de volgende mensen doen mee met een of meerdere edities van *De Indië Monologen*: Adriaan van Dis, Anneloes Timmerij, Bodil de la Parra, Ellen Deckwitz, Eric Schneider, Ernst Jansz, Esther Scheldwacht, Gepke Witteveen, Henk Mak van Dijk, Herman Keppy, Kester Freriks, Marion Bloem, Martin Schwab, Mei Li Vos, Onno Sinke, Reggie Baay, Ricci Scheldwacht, Ronald Douglas, Roy Grunewald, Sarah Sluimer, Theodor Holman, Thom Hoffman, Wieteke van Dort, Willem Nijholt, Xavier Boot en Yvonne Keuls. Vaste muzikale kern van *De Indië Monologen* zijn Astrid Seriees en gitarist Erwin van Ligten.

De Indië Monologen wil verschillende visies op Nederlands-Indië laten zien en zowel de heimwee als het kritisch discours de ruimte geven.

HET BOEKJE VAN VRUGTMAN

SLOT

De kringloop van de tijd in elf handtekeningen...1942-1945 Het verhaal van een klein boekje, dat evenals zijn eigenaar, Daniel Hendrik Vrugtman, het Japanse krijgsgevangenenkamp Harima in Osaka overleefde. Een nieuw verhaal door Ed Vermeulen.

WONDERBAARLIJKE HERENIGING

Na de zware jaren in Harima overleefd te hebben maakten Vrugtman en zijn medekampgenoten zich later in het jaar op voor de 'thuisvaart' naar Indië. Het in 1943 ingenomen boekje was inmiddels weer terug bij zijn eigenaar. Op enig moment na terugkeer heeft Vrugtman zijn echtgenote en zoon teruggevonden. In 1946 repatriëerde hij met zijn gezin naar Nederland en vestigde zich in Voorburg, waar in resp. 1947 en 1948 twee kinderen, zoon Rudolf Peter en dochter Gerda Agatha, werden geboren. In 1953 vertrok hij weer naar Indonesië. In de augustus 1953 editie van het blad *De Ingenieur in Indonesië* komen we, te midden van een groot aantal Indonesische familienamen, zijn naam tegen met daarbij de aantekening dat hij is opgenomen in de kring Surabaja. Ook zijn

- ① Het boekje van Vrugtman.
- ② Het boekje van Vrugtman met Japans stempel.
- ③ Het boekje en zijn lezers.
(collectie Ed Vermeulen)

mede ex P.O.W 'ers Ir. Burgemeestre en Dipl. Ing. Van Eldik worden in deze lijst vermeld. Beiden met standplaats: Jakarta. In januari 1958 keerde hij, nu voorgoed, terug naar Nederland en vestigde zich wederom in Voorburg. Daniel Hendrik Vrugtman is op 25 januari 1968 in Den Haag overleden. In zijn nalatenschap bevond zich nog steeds het boekje dat hem en zijn medelezers gedurende de zware kampjaren afleiding en een welkome tijdsbesteding had geboden.

De precieze weg die het boekje aansluitend heeft afgelegd ligt verborgen in de kringloop van de tijd tot de dag, dat het, een kleine vijftig jaar later, in Baarn opdook en het de basis vormde van het verhaal: *Het boekje van Vrugtman, de kringloop van de tijd in elf handtekeningen... 1942-1945*

TENSLLOTTE

Op het eerste gezicht bestond er tussen de oorspronkelijke eigenaar van het boekje en Baarn geen direct aantoonbare band. Naar later zou blijken, was er via de familielijn van zijn echtgenote wel degelijk sprake van een sterke en duidelijke Baarnse connectie. Daarbij

werd de vondst gedaan in de Baarnse villa Rust-Lust, waarmee het boekje tot het Baarns erfgoed behoort. Mocht de lezer meer willen weten over de familieband van Daniel Hendrik Vrugtman met Baarn: zie het verhaal over de *Levensloop van Henriëtte Josephine Schuddeboom-Hartsteen* door mr. E.R. Schuddeboom.

Het verhaal *De kringloop van de tijd in elf handtekeningen* is opgedragen aan Jacques Zeno Brijl (1927), sinds december 2008 een zeer gewaardeerde 'penfriend', bovenal echter de man die met een niet aflatende energie door middel van het verzorgen van aanvragen van herinneringsmedailles tracht onze in de strijd in Zuidoost-Azië gesneuvelde militairen waardige en vooral individuele aandacht te geven en aan Jan van Dulm (1934-2011), auteur van het standaardwerk *Geïllustreerde Atlas van de Japanse kampen in Nederlands Indië 1942-1945*. Tijdens onze ontmoetingen op de Pasar Malam Besar in Den Haag, voor het eerst in 1998, werd mijn openingsvraag: 'Hoe gaat het Jan?' altijd door hem beantwoord met: 'Een race tegen de tijd, Ed!'

INTERNERING IN EN EVACUATIE UIT DE REPUBLIKEINSE KAMPEN

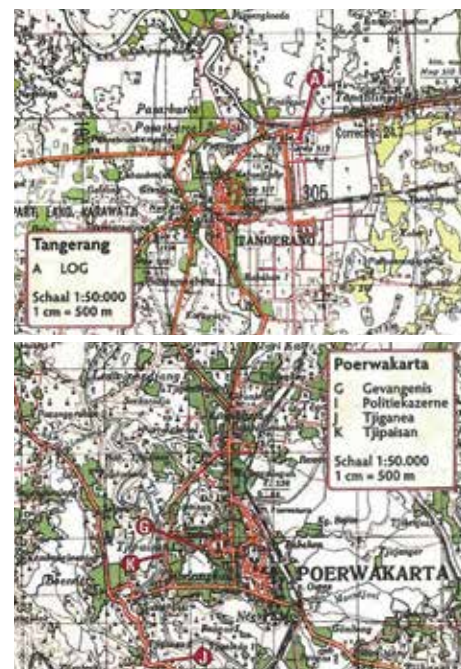
4

Tijdens haar onderzoek naar de Republikeinse kampen heeft Mary van Delden van gegevens uit interviews, enquêtes, boeken en archieven – ondanks soms tegenstelde en mogelijk foutieve informatie of gebrek aan gegevens – een reconstructie gemaakt van de interneringen en de evacuatie in de achttien residenties van Java. Dit onderzoek is niet gepubliceerd. Voor Pelita Nieuws beschrijft zij de gebeurtenissen die voor sommige residenties – gezien de plaatsruimte – sterk zijn ingekort.

De residentie Batavia, deel 1

In de residentie Batavia zijn 19 republikeinse kampen gelokaliseerd. Van negen kampen is weinig bekend. In Balaradja waren twee republikeinse kampen: de politiekazerne en een Chinees landhuis (Boemi Ajoe). Op 15 mei 1946 zaten in de politiekazerne 40 Europese, Ambonese en Menadonese mannen en vrouwen. Een andere groep vrouwen (plus kinderen en oudere mannen) verkeerde in het Chinese landhuis in benarde omstandigheden. De geïnterneerden van Balaradja – waarschijnlijk alleen de (Indo)-Europeanen – zijn begin juni 1946 naar Rangkasbitoeng (residentie Bantam) overgebracht en van hieruit evacueerde op 27 juni een groep van 43

personen naar Batavia, tegelijk met 38 personen uit Serang. In Tangerang waren twee kampen: de jeugdgevangenis Tanah Tinggi en 's Lands Opvoedingsgesticht (LOG) van Pro Juventute. Behalve (Indo)-Europeanen waren ook Ambonezen en Menadonezen geïnterneerd. Midden februari 1946 zijn de Europese geïnterneerden van Tangerang overgebracht naar de politiekazerne of het landhuis Boemi Ajoe te Balaradja. In juni vertrokken ze – zoals boven beschreven – naar Rangkasbitoeng en evacueerden vandaaruit op 27 juni naar Batavia. De interneringen in en rond Poerwakarta zijn niet exact te reconstrueren, want in het beschikbare materiaal spreken gegevens elkaar tegen. Desondanks geven ze samen toch een beeld van hetgeen zich daar in de laatste maanden van 1945 afspeelde. Als rode draad worden de persoonlijke verslagen gebruikt van drie mannen die op de route Tjimahi-Batavia uit de trein werden gehaald en in verschillende kampen terecht kwamen. Ze vormden onderweg met lotgenoten een groep van 28 personen (17 mannen, 10 vrouwen en één kind) waarvan de mannen hetzelfde traject aflegden langs republikeinse kampen. De drie mannen vertrokken op 4 oktober op verschillende tijden met de trein vanuit

bron: Geïllustreerde atlas van de Bersiapkampen, uitgeverij Profiel BV.

Tjimahi – waar zij tijdens de Japanse tijd waren geïnterneerd – naar Batavia. Van Tjimahi tot Poerwakarta ging alles goed, maar daarna bleek op verschillende stations onrust te heersen. Er stonden Indonesiërs met allerlei slag- en steekwapens op de perons. Verdachte personen – en zeker de in de trein aanwezige Nederlanders – werden ondervraagd en gefouilleerd. In het zicht van de haven werden in Tamboen één Ambonees en vijf Nederlanders – waaronder twee van de drie mannen – uit de trein gesleurd en de derde overkwam hetzelfde met een aantal lotgenoten bij Bekasi. In Tamboen vervoerden pemoeda's hun gevangenen naar het erf van een groot Chinees landhuis nabij een rijstpellerij. Nadat hun de kleren van het lijf waren

gerukt en samen met hun weinige bezittingen onder de bevolking waren verdeeld, werd beraadslaagd wat er met hen moest gebeuren. Het overleg duurde lang en mogelijk redde een oudere Indonesiër de gevangenen het leven door hen onder de handen van de pemoeda's weg te halen en in een donker hok op te sluiten. De volgende dag bracht dezelfde Indonesiër voedsel en rijstzakken die gedurende de vier maanden van internering als kleding dienst zouden doen. Er volgden verhoren en het bleek dat ze ervan verdacht werden tot de NICA (Netherlands Indies Civil Administration) te behoren. Op 6 oktober bonden pemoeda's hun handen op de rug. Ze werden naar het station gedreven waar een opgewonden menigte hen onder merdeka-geroep gadesloeg. Per trein ging het 10 kilometer verder naar Bekasi, waar ze in de gevangenis van de veldpolitie terecht kwamen. Zeer waarschijnlijk vormde zich hier de bovengenoemde gemengde groep van 28 personen. Er zaten namelijk al twee Nederlandse jongens uit een ex-Japans Bandoengs kamp die op 4 oktober bij Bekasi uit de trein waren gehaald. Ze vertelden dat in andere cellen meer mensen waren opgesloten die hetzelfde was overkomen. Een paar waren weggevoerd en waarschijnlijk vermoord. Volgens de jongens was Soekarno op 5 oktober in Bekasi geweest en had hij in een rede de moorden veroordeeld. Het waren slechte dagen in de gevangenis.

Mishandelingen waren aan de orde van de dag, de voeding minimaal en de cel zo klein dat men nauwelijks tegelijk op de stenen vloer kon liggen. Op 14 oktober werd een van de gevangenen uit zijn cel gehaald en hem werd meegedeeld dat alle Nederlanders (de groep van 28) zouden dienen als gijzelaars voor in de buurt aanwezige KNIL-troepen. Hij moest de commandant vertellen, dat ze zich moesten overgeven, anders werd de hele treingroep omgebracht. Men bond de 17 mannen de handen op de rug, laadde hen op een vrachtauto en reed in de richting van de onderneming Pondok Gedeh, waar de troepen zich bevonden. De Nederlandse 'onderhandelaar' kreeg een bamboestok met witte vlag in de hand en daalde een heuvel af voor een gesprek met de kapitein van de KNIL-troepen die niet op zijn verzoek inging. Hij zei, dat ze zouden proberen de groep te bevrijden. Vervolgens moest een tweede Nederlandse gevangene nog een poging wagen. Hij had geen succes, maar gaf wel de 28 namen door. Nauwelijks was hij terug of er begon een vuurgevecht. Hals over kop namen de bewakers de benen, hun gevangenen met zich meeslepend. Via een kort verblijf in een soort kazerne in Klender kwamen de zeventien mannen terug in de gevangenis van de veldpolitie in Bekasi. Op 16 oktober werden de mannen naar het Chinese landhuis in Tamboen getransporteerd, waar een paar van hen al eerder had gezeten. De andere personen in

de gevangenis zijn waarschijnlijk niet met de treingroep meegegaan. Eind november stortte namelijk een Britse Dakota neer bij Bekasi en een bataljon Punjabi's, gesteund door een eskadron Stuart-tanks ging op zoek naar de overlevenden. Ze braken de gevangenis van Bekasi open en vonden 22 personen, waaronder vier Ambonese vrouwen die waren opgepakt, omdat hun mannen in het KNIL dienden. De overlevenden van de verongelukte Dakota waren volgens geruchten achter de gevangenis gedood. In het Chinese landhuis in Tamboen kwam een zekere regelmaat in het gevangenisleven en het eten was beter dan in Bekasi. Op 4 november werd de groep 's avonds laat per vrachtauto naar een groot Indisch huis in Tjikampek gebracht, het hoofdkwartier van de Indonesische militaire politie. Hier zaten al ca. 36 vrouwen en kinderen (uit de gevangenis van Bekasi?). Op 15 november vond er weer een transport plaats. De vrouwen bleven achter en de 17 mannen werden vervoerd naar een veldpolitiekazerne in Poerwakarta waar vanaf 12 oktober een honderdtal Europese, Ambonese en Menadonese mannen zaten. De laatste twee groepen waren meest kleine landbouwers uit de omgeving. Hun vrouwen woonden buiten het kamp en mochten twee keer per week hun mannen opzoeken en van eten voorzien.

Volgende keer verder over de residentie Batavia.

WIETEKE'S WERELD

ANNEKE GRÖNLOH

We maken de zesde Pelita-reis en Indonesië is weer in welvaart toegenomen. Er rijden nog mooiere auto's en er is nergens meer een bedelaar te zien. President Jokowi heeft alle bedelaars een premie gegeven en ze overgeplaatst naar andere eilanden, alwaar ze een stuk land en een huis kregen. Ook heeft hij van Amerika enige miljarden losgepeuterd voor Papua Nieuw Guinea, omdat de Amerikanen met hun kobaltmijnen de rivieren vervuild hebben, zodat de Papua's niet meer konden vissen. Ook zie je bijna geen vuil meer op de straten en stoepen en tot mijn grote verbazing zag ik bij de bushalte drie (!) vuilnisbakken, een rode, een groene, een gele. Voor plastic, papier en organisch afval. Dat is mooi!

Er zijn wel heel veel moskeeën bijgekomen. Waar ze vroeger meestal wit waren hebben ze nu een hoog Efteling-gehalte. Sprookjesachtige kleuren en zelfs een gouden moskee zag ik. In het zwembad zwemmen nu ook meerdere mensen en zelfs kindertjes rond in volledige kleding. Kinderen in knalroze pakjes met capuchon als kevers in het water en oudere dames in zwarte lappen van top tot teen. Nauwelijks een paar dagen onderweg horen we dat Anneke Grönloh is overleden. Ach kassian. Dezelfde avond hebben we Soerabaja gezongen om haar te eren. Ik kende haar vanaf 1977, toen we opnames maakten voor de eerste *Late Late Lien Show*. Die eerste show is notabene meteen gewist,

foto: Rien Eijbersen

Anneke met haar moeder en tante Lien.

omdat ze de Ampexbanden dan weer snel opnieuw konden gebruiken. Zo tolol. Toen bleek dat het een groot succes was, vierduizend brieven, moest het hele decor opnieuw gemaakt worden, want dat was

ook al vernietigd. Verontwaardigd riep ik: 'Maar ik heb acht shows ingeleverd.' 'Ja, maar het leek ons leuk om na een Indische show, een Zuid-Afrikaans avondje op te nemen.' 'Niks ervan,' antwoordde ik, 'ik maak alleen Indische avondjes, we gaan gewoon nu de tweede show instuderen.' Ik vond het vreselijk dat die eerste show was weggegooid, want Anneke Grönloh zong daarin Nina Bobo met een echt baby'tje in haar armen. Het was beeldschoon. Dat kindje is trouwens ook jong overleden en de ouders vroegen de videoband op bij de VARA. Die was er dus niet. Gelukkig had Wies van Maarseveen een videoband opgenomen. Daarmee konden we de ouders gelukkig maken. Anneke kwam natuurlijk later weer in de *Lien Show* terug en wel met haar moeder Femmy Katodji Aurora Grönloh. In een

gesprekje vroeg Tante Lien aan Anneke: 'Heb jij ook huisdieren?' 'Nee,' antwoordde Anneke, waarop haar moeder riep: 'Je hebt toch mieren?' Daarop kreeg Anneke zo de slappe lach, dat de tranen over haar wangen rolden en de strepen mascara snel door de grime weggeschminkt moesten worden. In verschillende afleveringen trad Anneke op, waarbij ik het lied *Widuri* onvergetelijk vond. En natuurlijk kwamen wij elkaar vaak tegen in het Indische circuit. Op Pasar Malams en Indische festiviteiten. Yvonne Keuls en ik hebben Anneke nog fel verdedigd toen Paul de Leeuw het nodig vond grappen over haar te maken. Gelukkig heeft hij dat later weer goedge maakt. Anneke was een waar icoon met ongekende successen en enorme aantallen verkochte platen en CD's.

Ik hoop dat haar manager Bart, een neerlandicus, gauw een boek over haar gaat schrijven. Hij droeg haar op handen en zorgde zo goed voor haar.

Toen ik als Tante Lien mijn 50-jarig jubileum vierde in de Koninklijke Schouwburg was Anneke ook van de partij. Nauwelijks binnen ging het alarm al af in haar kleedkamer en knorde de brandweer boos, dat er niet gerookt mocht worden in de kleedkamers. Er werd wat op gevonden. En even later zong ze de sterren van de hemel. Het was fantastisch om te zien hoe een zaal swingt en meezingt bij liedjes als *Cimeroni* en vooral *Brandend zand*. We zullen haar heel erger missen.

Omdat de laatste tijd leuk en interessant leesvoer zich in bijzonder rap tempo aandient, hebben we besloten telkens een aantal boeken tegelijkertijd te bespreken.

① 'Het kind met de Japanse ogen'

"Hij zit iets voorover, alsof hij niet kan wachten. Zijn lippen plooiën zich voorzichtig tot een glimlach, maar het is vooral de blik in zijn ogen waardoor ik als een magneet word aangezogen. Het is een blik die ik niet van hem ken: vrolijk, schalks zelfs. Als je niet beter wist, zou je denken dat hij tamelijk zorgeloos in het leven staat; iemand met een rimpelloos verleden en een hoopvolle toekomst. Ik weet echter wel beter. Normaal gesproken oogt hij immers droefgeestig en afwezig, als iemand die zich voortdurend verliest in treurige, gestolde herinneringen. En in zijn ogen schemert in de diepte weliswaar nog een zweem van gevoeligheid, maar die ogen zijn toch vooral overwoekerd door aangekweekte, gepantserde hardheid. Uit

noodzaak. *Uit lijfsbehoud. Zo ken ik hem.*" Zo luiden de eerste regels van de nieuwe roman van Reggie Baay, een echte aanrader. Nederlands-Indië, 1939. Een jonge man tekent voor het koloniale leger en komt vervolgens in Japanse krijgsgevangenschap terecht waar hij dwangarbeid moet verrichten aan de beruchte Birma-Siamspoorlijn. Als hij na drieënhalf jaar van ontberingen wordt bevrijd en de draad van zijn leven weer hoopt op te pakken, wordt hij aansluitend een volgende oorlog in gestuurd: de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog die in zijn geboorteland is losgebarsten. Als na de Politie Acties in december 1949 de soevereiniteits-overdracht plaatsvindt en hij met zijn prille gezin naar Nederland vlucht wordt hij geconfronteerd met herinneringen en trauma's. Die strijd wordt er niet gemakkelijker op als blijkt dat zijn zoon de ogen van de vijand als een kánsteken zijn leven lang met zich mee zal moeten voeren.

Het kind met de Japanse ogen is een documentaire (anti-)oorlogsroman over de gruwelijke en onontkoombare gevolgen

van de oorlog. Maar het is ook een roman over de veerkracht van de mens die, hoe wreed het lot ook is, altijd blijft zoeken naar manieren om te overleven.

'Het kind met de Japanse ogen'

Reggie Baay
Uitgeverij Atlas Contact
ISBN 978 90 2545 337 4
€ 22,99

② 'Achteraf heb ik er spijt van dat ik goed kan schieten'

Voor Theo van Roij was de oorlog in 1945 nog niet voorbij. Van 1948 tot 1950 was hij als dienstplichtig soldaat op Sumatra in Nederlands-Indië. Zijn dagboek, dat uit zes schriften bestond, geeft een ontzetsend beeld van het leven daar. Hoogleraar Intelligence and Security Studies Bob de Graaff gaf het uit. Dit, voor sommigen misschien zoveelste, Indië-dagboek levert nieuwe gezichtspunten op. Allereerst gaat het over de strijd op Sumatra en daar

gaan niet zoveel dagboeken over. Het is geschreven op het moment-zelf en geeft daardoor een authentiek beeld van de ervaringen die Van Roij meemaakte, verder is hij een scherp waarnemer. De inkt die hij in het soldatenleven geeft is uniek en zijn overpeinzingen zijn de moeite waard. De Limburger Theo van Roij was een katholiek opgevoede jongeman. Vol optimisme vertrokken, met de serieuze bedoeling bij te dragen aan het herstel van rust en welvaart, kwam hij langzamerhand tot de conclusie, dat er niets van zou komen. Nooit zouden de achterblijvers in Nederland begrijpen hoe Indië in elkaar zat en wat de Nederlandse soldaten daar meemaakten. Een strakke christelijke moraal bleek prima samen te gaan met excessief geweld in een steeds verder uit de hand lopende oorlog. Daarnaast schreef Van Roij openhartig en beeldend over 'zederverwildering' en seksuele verleidingen. Van Roij overleed in 1994.

De Graaff heeft het dagboek voorzien van uitgebreide toelichtingen en scherpe analyses per hoofdstuk, die het verhaal van Van Roij in een bredere context plaatsen. Het boek is extra de moeite waard, omdat het voorzien is van een katern zwart-witfoto's,

eindnoten, index op persoons- en plaatsnamen en een uitgebreide literatuurlijst.

'Achteraf heb ik er spijt van dat ik goed kan schieten'
Indië-dagboek van Theo van Roij 1948-1950
Bob de Graaff
Uitgeverij Boom
ISBN 978 90 2442 043 8
€ 32,50

③ 'Een teken van leven'

Marion Bloem werd geboren op 24 augustus 1952 in Arnhem. In 1971 ging ze in Utrecht psychologie studeren en in 1977 studeerde ze af in de klinische psychologie. Ze begon met het schrijven van kinderboeken, waaronder *Matabia*, over de aanpassingen van een Indisch meisje in Nederland in de jaren vijftig, dat bekroond werd met de Ibby Prijs en de Tiger Award. Ze debuteerde echter in 1976 als literair schrijfster met haar boek *De overgang*. Pas later werd ze echt bekend bij het grote publiek door haar literaire boek *Geen gewoon Indisch meisje* uit 1983. Vaak schrijft Marion over het migrantenbestaan

in Nederland en komt de Indische geschiedenis goed naar voren. In 1993 ontving ze de E. du Perronprijs voor haar gehele oeuvre. Nu mogen we haar nieuwste boek aankondigen, dat eind deze maand op 30 oktober zal verschijnen. Op het moment dat Marion Bloem hoort, dat haar zus ernstig ziek is en binnen enkele maanden zal sterven, lukt het haar niet om verder te schrijven aan het boek over haar Indische jeugd. Eenmaal overleden lijkt het of haar zus de herinneringen mee het graf in heeft genomen. Na maanden van rouw pakt Bloem de pen weer op voor *Een teken van leven*, een boek over de dood, waarin ze de humor niet schuwt. Marion Bloem groeide als kind van Indische ouders op met de vanzelfsprekendheid ten aanzien van zwarte en witte kracht, geesten en dolende zielen. Aan het ziekbed van dierbaren vraagt zij hen om haar te laten weten hoe het daar, aan de andere kant is. Kreeg zij antwoorden? Bloem moest haar Hollandse scepsis laten varen.

'Een teken van leven'
Over rouw en alles wat de dood behelst
Marion Bloem
Uitgeverij De Arbeiderspers
ISBN 978 90 295 2627 2
€ 21,50

INDISCHE BUURTEN IN NEDERLAND

(DEEL 22)

Baliestraat

Borneostraat

Sumatrastraat met hoek Riouwstraat
Collectie Historisch Centrum Overijssel (1935)

ZWOLLE

Veel Nederlandse gemeenten hebben straatnamen die verwijzen naar Nederlands Oost- of West-Indië. Verwijzingen naar (delen van) eilanden, plaatsen, rivieren, bergen, vulkanen, samenvattende namen (zoals Insulinde) en namen van personen (zoals gouverneurs-generaal Pieter Both of J.P. Coen). Onder regie van initiatiefnemer Dick Rozing werken verschillende auteurs aan het boek *Onze Indische Buurten*. Historica Kay-Leigh de Weerdt beschrijft de Indische buurt van de Overijsselse hoofdstad Zwolle. De historische foto's komen van Historisch

Centrum Overijssel en de hedendaagse zijn van Dick Rozing.

De Zwolse Indische Buurt ontstond in het eerste decennium van de twintigste eeuw. Op 27 november 1909 werden de eerste van de in totaal 95 arbeidershuizen en een winkel opgeleverd. De toenmalige Zwolse burgemeester I.A. van Roijen droeg letterlijk zijn steentje bij aan de oplevering door op de genoemde datum de sluitsteen in één van de woningen te plaatsen. De arbeiderswoningen bevonden zich ten noordoosten van het oude stadshart: buiten de Diezerpoort. Dit gedeelte van het

huidige Dieze werd toen in de volksmond de Vlasakkers genoemd. De huidige *Indische Buurt* beslaat een rechthoekig terrein tussen de Meppelerstraatweg, de Vechtstraat en de Nieuwe Vecht.

Openbaar Belang

Het woningcomplex buiten de Diezerpoort kwam tot stand op initiatief van de Vereniging tot verbetering van de Woningtoestand in de Gemeente Zwolle, *Openbaar Belang*. Deze woningbouwvereniging was de eerste toegelaten bouwvereniging van Zwolle, opgericht in 1900 om te voorzien in een dringende behoefte aan volkswoningen. ►

Biltonstraat

Borneostraat met gevelsteen

Seramstraat molen

De *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* deed op 5 april 1906 uitgebreid verslag van de voortgang van de plannen van *Openbaar Belang*. De vereniging moest aan allerlei overheidsvoorschriften voor de bouw van de woningen voldoen. Het nieuwbouwcomplex, volgens deze voorschriften door D. de Herder ontworpen, was het grootste uit de Zwolse historie.

Naamgeving van de eerste straten

De *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* publiceerde op 22 juli 1909 de discussie en besluiten van de gemeenteraadsvergadering van de dag ervoor, waar onder andere het volgende in stond: "Het geven van straatnamen, een onderwerp, dat zooals gewoonlijk, tot velerlei opmerkingen aanleiding geeft [...] B en W stellen voor: [...] Voorts namen te geven aan het nieuwe complex straten op de Vlasakkers. B. en W. willen daarbij aan onze O.-I. bezittingen gedachtig zijn en de straten noemen: Javastraat, Sumatrastraat, Riouwstraat, Bankastraat en Atjehstraat." Het voorstel riep, meer nog dan de andere straatnamenkwesities die die dag besproken werden, discussie op, want stonden in dit gebied niet veel windmolens en zouden die namen niet herinnerd moeten worden. De krant vervolgt: "De heer G.A. Bosch, die zich de kaart van onze Indische bezittingen voor oogen stelt, is niet te vreden met 't voorstel van B. en W., er zit z.i. geen systeem in. Naast Java of Sumatra, zou Borneo moeten zijn genoemd en niet Riouw. Het komt hem vreemd voor, na Riouw en Banka van de Kleine Sundaeilanden, weer op eens over te springen naar de kust van Sumatra en van Atjehstraat te spreken. De groote straten moeten naar de Groote- en de kleine straten naar de Kleine Sundaeilanden worden genoemd." Aldus werd besloten: "de meest Westelijke straat: Javastraat; de tusschenstraat: Sumatrastraat; de meest Oostelijke straat: Borneostraat, de Noordelijke dwarsstraat: Bankastraat, de Zuidelijke dwarsstraat: Riouwstraat" te noemen. Aan deze vijf Indische straten werd in 1913 de Celebesstraat toegevoegd. In 1916 werd bovendien de Vechtsteeg hernoemd tot Balistraat, omdat er 'in die buurt

meer Indische namen zijn'. De door raadslid De Herder ontworpen woningen vormden zodoende het begin van de Zwolse Indische buurt. De nieuwbouw aan de Vlasakkers bestond uit, voor die tijd, betrekkelijk moderne arbeiderswoningen. De nieuwe huizen hadden doorgaans een voor- en achterkamer, een aparte keuken en een watercloset. Ook 'wenschten [sommige leden van *Openbaar Belang*] geen bedsteden meer te bouwen, doch zouden [zij] verreweg de voorkeur geven aan een slaapkamertje.' *Openbaar Belang* en de gemeente hoopten met de nieuwbouwwoningen een doorstroomeffect te bewerkstelligen. Huurders van een woning in de Indische Buurt moesten voor een woning fl. 1,75 of soms zelfs fl. 2,25 per week betalen – dit waren voor arbeiderswoningen relatief hoge huren. De huur van een winkel was vijf gulden. Omdat de woningen op de Vlasakkers relatief modern waren, werden ook tbc-patiënten als huurder toegelaten. Iemand met tuberculose kon namelijk van een arts het advies krijgen om naar een gezondere behuizing te verhuizen om de gezondheid te bevorderen. Bestuursleden van *Openbaar Belang* deden per toerbeurt ronde om de woningen te controleren op zindelijkheid en zuiverheid. Soms rukte de gemeentelijke zuiveraar uit om ongedierte te bestrijden.

Het Interbellum

De Zwolse *Indische Buurt* ontwikkelde zich vanaf 1909 langs een aantal parallel aan de *Nieuwe Vecht* lopende straten en de korte verbindingstraten daartussen. De gemeente begon in de jaren twintig en dertig ook het oostelijk deel van de *Indische Buurt* te bebouwen. De ontwerpen van de huizen van het Interbellum waren in de traditie van de tuindorpen, met langgerekte blokken, geschakelde arbeiderswoningen. Het waren veelal kleine, grondgebonden geschakelde woningen in lange (half)gesloten bouwblokken. De huizen hadden één volledige bouwlaag en een opgenomen verdieping in de vaak prominent aanwezige kap. De gevels waren van baksteen, soms met eenvoudige decoratieve details en de daken gedekt met keramische pannen. Deze

bouwstijl heet zakelijk-traditioneel, soms met accenten in de trant van de *Amsterdamse school*. De gevelwanden worden hier en daar onderbroken door doorgangen naar de verborgen achtererven. Dit alles moest de levendigheid van het geheel vergroten. In deze geest werden in 1921 aan de Sumatra-, Bilton- (voorheen Werfstraat) en Madurastraat tachtig woningwetwoningen neergezet. Architect C.F. Bouman ontwierp de huizen. De nieuwe huizen waren in vergelijking met de in 1909 opgeleverde woningen royaler en van meer gemakken voorzien. Dit was voor de bewoners van de oudere woningen reden om ook te vragen naar de mogelijkheden van elektrisch licht. Het bestuur van *Openbaar Belang* besloot daarop om in de kamer, de gang en op de zolder een lichtpunt aan te brengen: 'Eén en ander naar wens van de bewoner. Wie gas verkiest, wordt daarin vrijgelaten.'

In 1936 werden opnieuw woningen in de *Indische Buurt* opgeleverd. Het betrof tien woningen die waren gebouwd op initiatief van de *Derk Buismanstichting*. Ze lagen aan de Borneostraat en de geheel nieuwe Soendastraat. In 1935 stelde het college van Burgemeester en wethouders voor 'de straat, geprojecteerd tusschen Borneo- en Sumatrastraat, Soendastraat te noemen. Het voorstel wordt z.h.st. (zonder hoofdelijke stemming red.) aangenomen.' De huizen waren bestemd voor behoeftige gezinnen, van alle gezindten. Zij hoefden slechts ongeveer de helft van de gewone huurprijs te betalen. Van de tien gezinnen of personen die in aanmerking kwamen, moesten er zeven van protestantse, twee van rooms-katholieke en één van joodse huize zijn. In 1935 legde het bestuur van de *Derk Buismanstichting* de eerste steen van deze tien huizen. Deze steen is nu nog te zien in de gevel van Borneostraat 13.

Na de Tweede Wereldoorlog

In de jaren vlak na de Tweede Wereldoorlog ontstonden de Floresstraat en de Lombokstraat. De besluiten van de naamgeving van deze twee straten stammen uit 1953. Burgemeester en wethouders lieten de toenmalige situatie in de (voormalige) koloniën

niet meewegen bij hun voorstel, voor zover na te gaan in de gedrukte bijlagen van de handelingen van de gemeenteraad. Op 17 april luidt het voorstel namelijk: 'Om in het kader van de in dit stadsdeel reeds bestaande straatnamen te blijven, stellen wij U voor aan de [...] aangeduide straten [...] de naam te geven van: Lombokstraat, Floresstraat.'

Het noordelijke deel van de Indische Buurt is in de jaren tachtig en negentig gesaneerd. Bij het doortrekken van de Vechtsstraat naar de Middelweg in 1989 verdween de Balistraat voorgoed. Het vooroorlogse karakter is in dit gedeelte van de *Indische Buurt* dan ook volledig verloren gegaan. Hiervoor in de plaats bouwde *Openbaar Belang* de Sabangstraat en de Timorstraat, beide met galerijwoningen. Met opnieuw het doel van wijkverbetering scherp voor ogen werd de Indische buurt in 2010 uitgebreid. Aan het begin van de 21ste eeuw verdween het bedrijvencomplex waarin het bedrijf *Golden Wonder* chips had gebakken. Op het vrijgekomen terrein was plek voor 177 woningen, verdeeld over de Ambonstraat, Nieuw Guineastraat en Seramstraat. Op enkele honderden meters afstand staat de molen *De Passiebloem*,

een beschermd monument. Ook werd het bedrijventerrein Floresstraat gerealiseerd. Het bedrijventerrein wordt begrensd door de Ceintuurbaan. Bijna honderd jaar na de discussie over de naamgeving van de eerste straten in de *Indische Buurt*, twijfelde de gemeenteraad opnieuw tussen namen refererend aan de oude molens of de voormalige koloniën, aldus een bericht in *De Stentor* van december 2008. De krant berichtte dat twee toekomstige bewoners van het plan *Molen Oever*/*locatie Aloë* verzochten om alternatieven voor de Ambonstraat, Seramstraat en Nieuw-Guineastraat.

Die Indische namen voor de te ontwikkelen straten waren door de *Commissie Naamgeving* echter reeds in februari 2004 bewust gekozen om de band met de reeds bestaande *Indische Buurt* te benadrukken. 'Daarvan afwijken en molennamen doorvoeren ging de commissie te ver. In februari 2004 werd uiteindelijk zelfs besloten de straat evenwijdig aan de Floresstraat en Ambonstraat, de Ternatestraat te noemen. Vanaf 2010 telt de Zwolse *Indische Buurt* daarmee alles bij elkaar zeventien straten met een verwijzing naar de Indische archipel. 73 procent van alle woningen in de *Indische Buurt* is huur, tegen slechts 27 procent

UW BIJDRAGE IS GEWENST

U kunt een bijdrage aan het project leveren door uw verhaal te delen. Woont u in een Indische buurt of straat en heeft u er mooie, boeiende herinneringen aan, stuur dan uw reactie of foto's naar info@indischebuurten.nl. U kunt het initiatief financieel steunen en alvast het boek reserveren. Kijk op www.indischebuurten.nl of bezoek de Facebook-pagina *Indische buurten* voor actuele informatie.

koopwoning. Ondanks verbeteringen aan woningen en buitenruimtes eindigt de Indische Buurt jaar na jaar in de onderste regionen van verschillende buurtkwaliteitsonderzoeken van de gemeente Zwolle. Toch voelen veel bewoners van de *Indische Buurt* zich verbonden met hun wijk en zij ontlenen er een deel van hun identiteit aan. In de eenentwintigste eeuw is de *Indische Buurt* een echte volksbuurt gebleven, met zeer veel gezelligheid op straat. Als Oranje speelt tijdens een WK of EK voetbal worden de straten versierd met vlaggetjes en slingers. *Wijkcentrum de Vlasakkers* wordt door jong en oud veel gebruikt.

HALIN-VEILING VOOR HET GOEDE DOEL

40

Stichting HALIN verleent sinds jaar en dag financiële ondersteuning aan landgenoten in Indonesië. Geheel op eigen kracht en zonder overheidssubsidie verricht deze stichting in stilte veel nuttig werk voor hen die na de oorlog en bersiap-periode in Indonesië bleven wonen, vaak in behoeftige omstandigheden. Ten behoeve van deze activiteiten veilen wij een aantal kunstwerken uit het bezit van HALIN, uiteraard met de bedoeling zo veel mogelijk geld binnen te halen voor het werk van de stichting.

De totale opbrengst van de veilingen is onveranderd blijven staan op € 8550,-. Was er eerst geen interesse in de voorouderbeeldjes uit de Molukken, ook voor het Indisch koperwerk, dat wij u in de vorige aflevering aanboden, bleek geen belangstelling. U kunt op beide aanbiedingen natuurlijk alsnog bieden, ook lagere dan

de eerder gestelde bedragen zullen we nu in overweging nemen. Vasthoudend als we zijn, zijn we op zoek gegaan naar nieuwe voorwerpen die zich mogelijk wel in uw interesse kunnen verheugen. We vonden twee Japanse netsuke's, de één in de vorm van een draak, de ander heeft de gestalte van een hond met jong. Een netsuke is een met de hand gesneden gordelknoop. Deze 'knoop' kan van allerlei materialen zijn gemaakt. Het is maar net wat de maker vaak voorhanden had. Onze netsuke's zijn gesneden uit hardhout. Een netsuke moet goed in een gesloten handpalm passen en er moeten koordgaten in zitten waardoor een koord kan worden gehaald. Aan het koord kunnen attributen worden gehangen, zoals rook-, eet- of schrijfgerei. De netsuke werd onder de riem doorgehaald zodat men iets mee kon nemen

zonder een zak te hebben. De mooie voorkant is dan voor iedereen zichtbaar. Tegenwoordig worden netsukes bijna niet meer gedragen en zijn het objecten geworden die vooral in Europa driftig worden verzameld.

Wilt u in het bezit komen van deze twee unieke exemplaren dan kunt u als gebruikelijk per post of per e-mail een bod uitbrengen. De minimumprijs voor een bod op beide is in dit geval € 60,-. Biedingen kunt u tot uiterlijk 1 december 2018 sturen naar ons adres, t.a.v. Redactie Pelita Nieuws, Nienoord 13, 1112XE Diemen, of via e-mail naar redactie@pelita.nl, onder vermelding van uw naam, adres en eventueel telefoonnummer. Het werk wordt toegewezen aan de hoogst biedende. Bij gelijke biedingen laten wij het lot beslissen. En nogmaals, de opbrengst komt geheel ten goede aan het werk van Stichting HALIN.

BEKEKEN DOOR HABIB

Ron Habiboe studeerde geschiedenis in Leiden en heeft zich hierna verder beziggehouden met onderzoek betreffende de Molukken. De laatste jaren leverde hij regelmatig artikelen en bijdragen over de Molukken aan onder meer het Molukse maandblad *Marinjo* en het radioprogramma *Suara Maluku*. Momenteel is hij werkzaam als freelance onderzoeker. In 'Bekeken door Habib' geeft hij een kort persoonlijk relaas over eigentijdse zaken die de Molukse gemeenschap raken of bezighouden.

PATTIMURA EN OPSTAND ANNO 2018

De maand oktober is de jaarlijkse maand van de geschiedenis. Ieder jaar worden er activiteiten georganiseerd rond een speciaal thema. Het thema voor dit jaar is "Opstand". Voor de Molukse gemeenschap in Nederland staat dit nagenoeg gelijk aan de Pattimura-opstand in 1817 op de Ambonse-eilanden. Op verschillende plaatsen leeft Pattimura en de opstand, of beter gezegd de Pattimura-oorlog, voort. De vraag "wie was Pattimura?" is anno 2018 nog steeds actueel.

In 2015 mocht ik vooraf aan de voorstelling van de muziektheatergroep DeltaDua over de Pattimura-opstand, *Kruit*, op diverse plaatsen in Nederland een inleiding over de historische achtergronden geven. Dit was bedoeld als summier basiskennis en historische context voor het publiek van de voorstelling. Tijdens de maand van de geschiedenis van dit jaar mocht ik onlangs een lezing geven in het in Den Haag juist geopende Migratiemuseum: Pattimura. Held of muiter? De erfenis van Pattimura, van Thomas Matulesy en de oorlog bleek ook nu alom aanwezig. Een van de nog steeds actuele discussies rond Pattimura is zijn herkomst.

Dit is niet vanwege een blinde vlek in onze kennis, maar omdat er verschillende claims liggen. Na mijn lezing in Den Haag maakte ik kennis met twee nakomelingen van de broer van Thomas Matulesy. Volgens hen komt Thomas uit het dorp Haria op het eiland Saparua. De verschillende herkomstclaims zijn verwoord in twee boeken van Indonesische Molukkers. Als eerste Indonesische studie en boek over de Pattimura-oorlog verscheen in 1954 het boek *Sedjarah Perdjuangan Pattimura* (De geschiedenis van de Pattimura-oorlog) door de majoor van het Indonesische leger, M. Sapija (Djakarta 1954, 1957, 1959, 1960). Vervolgens schreef de historicus I.O. Nanulaitta, *Kapitan Pattimura* (Jakarta 1976 en 1985). Beide studies onderscheiden zich van de Nederlandse studies door het gebruik van lokale mondelinge geschiedenis, overgeleverde verhalen van verschillende families op de Ambonse eilanden, in Saparua en Haruku. Onderling verschillen beide studies op het punt van de herkomst van Thomas Matulesy, alias Pattimura. Volgens Sapija is Thomas afkomstig van het dorp Hulaliu op het eiland Haruku. Nanulaitta meent echter dat hij afkomstig is van Haria op Saparua, zoals overigens het gros van de bronnen.

Pattimura. Held of muiter?

Enkele jaren geleden is er nog een herkomstclaim uit het grote moedereiland Seram bijgekomen. Ondertussen is Pattimura onderdeel van het dagelijkse leven in Indonesië geworden. Op Ambon leeft de naam Pattimura voort op verschillende plaatsen. Zo werd in 1963 in Ambon-stad de Universitas Pattimura (Pattimura universiteit) opgericht. Het vliegveld op het eiland Ambon dat in 1939 was gebouwd, droeg destijds de naam Vliegveld Laha Ambon. In 1975 werd de naam gewijzigd in Vliegveld Pattimura. Op het grote plein in Ambon-stad staat het standbeeld van Pattimura. In het dorp Haria op het eiland Saparua is het familiehuis Matulesy deels ingericht als museum. In een klein kamertje aan de zijkant van het huis staat een vitrine met daarin wat attributen van Thomas Matulesy, waaronder zijn korte broek.

Ook op nationaal Indonesisch niveau komt Pattimura dan wel Thomas terug. Pattimura en de opstand tegen het Nederlandse koloniale gezag was zo belangrijk voor de Indonesische natievorming dat hij in 1973 door de Indonesische regering werd opgenomen in de eregalerij van nationale helden (Pahlawan Nasional). De datum 15 mei werd uitgeroepen tot de Pattimura-dag, een jaarlijkse herdenking. Sindsdien verscheen het portret van Pattimura op een postzegel en op het eerder courante biljet van duizend rupiah. Naast de verschillende studies en getuigenverslagen in boekvorm van Nederlandse tijdgenoten uit de 19e eeuw is Pattimura ook later gebruikt als inspiratie voor Nederlandse schrijvers. Zo schreef Maria Dermout al in 1957 over *De juwelen haarkam*, de haarkam van de echtgenote van de resident van Saparua, die na haar moord werd gebruikt door Pattimura. In de tweede helft van de jaren zeventig van de vorige eeuw werd Nederland abrupt geconfronteerd met treinkapingen door Molukse jongeren die streefden naar erkenning van de eigen onafhankelijke staat.

In 1978 schreef Johan Fabricius toen *De schreeuw van de witte kakatoe*, het verhaal van de Pattimura-opstand. En vorig jaar publiceerde Jan Tomasowa *Opstand van de paradijsvogels*, een roman over de grootste opstand in de Molukse geschiedenis, aldus zijn uitgever.

In 1995 heb ik het archief van de Residentie Amboina in de 19e eeuw langdurig onderzocht. Dit archief is het omvangrijkste residentiearchief dat berust in het Arsip Nasional in Jakarta. Ik stuitte daar op allerlei documenten betreffende de Pattimura-oorlog. Omdat ik een ander thema onderzocht, kan ik mij alleen wat losse opmerkingen herinneren. Zo was er een verzoek om financiële ondersteuning van een Molukse weduwe of familielid van iemand die aan Nederlandse zijde tegen Pattimura had gevochten en daarbij was omgekomen. Een selectie van dit 19e-eeuwse residentiearchief is recentelijk door dr. Chr. Van Fraassen bewerkt tot *Bronnen betreffende de Midden-Molukken in de 19e eeuw*, die vanaf 2016 digitaal beschikbaar is. De documenten betreffende de Pattimura-oorlog nemen daarin een belangrijke plaats in. Hiernaast wordt deze maand het boek *De strijd van Pattimura* in documenten en verhalen van dr. H. Straver uitgegeven: een overzicht van wat verschillende bronnen over onder meer Pattimura schrijven. Ja, Pattimura, Thomas Matulesy is anno 2018 nog steeds actueel.

"Indische buurten in Nederland"

©Artifat, Sylvia Hiert-2018

"TRASSI-buurt? Dat zullen ze hier leuk vinden!"

9

OOST & WEST

Eerder in Pelita Nieuws liet Cary Venselaar de kunstenaar W.O.J. Nieuwenkamp aan het woord over de zes grote reizen die hij naar Nederlands-Indië maakte tussen 1898 en 1937. Aansluitend vertelde hij ons in de reeks 'Schatgraven in de Indische kunst' meer over de belevenissen van Nieuwenkamp in Indonesië en zijn werk daar. Misschien herinnert u zich dat nog. Nu mogen wij u opnieuw verrassen met onderzoek van Venselaar aan de hand van prenten uit de enorme nalatenschap van Nieuwenkamp die hij bespreekt onder de titel Oost en West. Het levert een aantal nieuwe aangrijpende beschouwingen op. Dit keer gaat het over het liefdeleven van W.O.J. Nieuwenkamp, al is daar niet zo veel over te vermelden, wat dat betreft is het saai. Dan had Venselaar het beter over Wolkers kunnen hebben. Toch is er hier en daar wel wat te vermelden. Zo vertelt Nieuwenkamp hier hoe de jonge generatie kolonials zich in de Oost vermaakte. Zelf deed hij niet mee. Cary heeft hem nooit op een relatie met een inlandse vrouw kunnen betrappen. Daar had hij geen zin in en geen tijd voor.

Eén van de vele verhaaltjes, op losse velletjes papier geschreven, gaat over Nieuwenkamps eerste reis in 1898, toen hij naar Java voer. Hij beschreef hoe hij en zijn reisgenoten in Singapore aan wal kwamen. Hij schreef in de derde persoon. Daarbij tekende hij toen de haven van de stad. Op dat moment zag die er totaal anders uit als tegenwoordig. In dezelfde stijl tekende hij toen in Batavia. Het dubbele ophaalbruggetje is er nog. Aan Nieuwenkamps tekst hoeft ik verder weinig toe te voegen. Dit artikel is incompleet teruggevonden.

Eerste reis 1898, Indië.

Singapore – bij het vooreerst aan wal gaan had hij andere wenschen dan vele van zijn jeugdige medepassagiers die in riksha's stapten

- ① Singapore, getekend in 25 januari 1898. Pen, penseel en inkt.
- ② Etsje van een lonkend meisje, buiten de rand van een grotere ets (Ets E-182) van Semarang) getekend.
- ③ Dubbele ophaalbrug in de benedenstad te Batavia. Pen en inkt. Mei 1898.

en omdat zij niet aangaven waarheen te rijden, dadelijk naar de wijk met publieke vrouwen werden gebracht. Mij kon dat geenszins bekoren, met een jongen Zwitscher, die naar ik dacht ook afkerig was van dit 'genot' wandelde ik door de stad en langs buitenwegen, waar heel wat voor den nieuweling viel op te merken. Doch na langdurig omzwerven kwamen wij een huis voorbij, waar een vrouw in de deur staande, ons toelonkte – en mijn Zwitscher scheen dat te machtig te wezen – hij verdween met de vrouw in huis – ik zag ze een trap opgaan. Ik bleef op hem wachten. Een tweede vrouw trachtte mij naar boven te lokken, doch ik schudde mijn hoofd. Zij liet niet af, waarop ik zeide geslachtsziek te wezen, waarop zij gelukkig verdween. Ik wachtte geruimen tijd op mijn reismakker – wij wandelden naar de haven en gingen aan boord. Drie dagen later moest hij zich bij den scheepsdokter melden.

gemeenschap. Zijn vele tekenavonden naar het naakt maakten dat de gedachte aan een naakte vrouw niet de minste verzoeking opwekte. Noch de verzoeking in de havensteden Port Saïd – Colombo – Singapore, noch die later in inlandsche kampongs op Java, had eenige vat op hem.

Alleen een sterk man, die volkomen opgaat in zijn ideaal – schilder worden – kan aldus verzoeking weerstaan. Hij verveelt zich nooit, omdat hij het altijd druk heeft, met kijken, aantekeningen neerschrijven, schetsen maken. Doch het werken met andere menschen bij zich daar is hij nog steeds niet aan gewend – sluit zich meest op in zijn hut. Door zijn matige levenswijze – geen sterke drank – had hij geen last van de warmte, ging na de lunch, in de heetste uren, lange fiets-tochten maken in omtrek Batavia tot zelfs aan Tangerang...

'Liefde' tusschen man en vrouw had voor hem geen waarde (hij schreef nu over zichzelf) als deze niet samenging met geestelijke

... Na zijn beklimming van de Merbaboe daalde hij af naar Salatiga en keerde naar Djocja terug...

De Indische Eettafel is inmiddels een begrip. In deze rubriek houden we u op de hoogte van de agenda van de diverse lokaties.

AMERSFOORT

datum : 25 november
 tijd : 12.45 - 15.00 uur
 (zaal open 12.30 uur)
 plaats : De Gasteling/
 Brasserie Sofie
 Wervershoofstraat 155
 maaltijd : € 11,00
 (reserveren gewenst)
 aanmelden bij : mw. Sharon Sourbag,
 tel. 06-20599297, bereikbaar
 op woensdag na 19:00 uur

AMSTELVEEN

datum : 11 januari
 tijd : 13.00 - 16.00 uur
 plaats : De Meent, Orion 3-5
 maaltijd : € 11,00
 (reserveren verplicht)
 aanmelden bij : dhr. Herman Hendriksz,
 tel. 06-44531229

APELDOORN

datum : tot nader order afgelast

BUSSUM

datum : 13 januari
 tijd : 14.30 - 17.00 uur
 plaats : Woonzorgcentrum Patria
 Ceintuurbaan 281
 maaltijd : € 12,00
 aanmelden bij : dhr. George Nahumury,
 tel. 06-13133422

DEN HAAG

datum : 20 december, 31 januari,
 28 februari
 tijd : 12.30 - 14.30 uur
 (zaal open 12.00 uur)
 plaats : Christus Triumfatorkerk
 Juliana van Stolberglaan 154
 maaltijd : € 12,00
 aanmelden bij : dhr. Bert Knorr,
 tel. 06-83441618
 eettafeldenhaag@gmail.com

DEN HELDER

datum : 12 februari
 tijd : 13.00 – 15.00 uur
 (inloop 12.30)
 plaats : De Draaikolk
 Dollardlaan 202
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : mw. Bianca Emmel,
 tel. 06-86283491

KROMMENIE

datum : 23 december,
 7 januari, 24 februari
 (zaal niet eerder open)
 tijd : 13.30 - 16.00 uur
 plaats : Buurthuis de Palmboom
 Snuiverstraat 63A
 maaltijd : € 11,50
 aanmelden bij : mw. Ine Andrea,
 tel. 075-6841313

LEEWARDEN

datum : 3 december, 7 januari,
 4 februari
 tijd : 10.00 - 15.00 uur
 plaats : MFC Westenkwartier
 Verdistraat 1
 maaltijd : € 9,50
 aanmelden bij : mw. Ria von Ende-Veldhoen,
 tel. 06-22462476

NIJMEGEN

datum : 25 januari (onder voorbehoud)
 tijd : 13.00 - 15.00 uur
 (zaal open 12.30 uur)
 plaats : Oud Burgeren Gasthuis
 Prof. Cornelissenstraat 2
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : steunpunt nijmegen@pelita.nl
 tel. 06-13523093

UTRECHT

datum : 14 december,
 8 februari
 tijd : 14.30 - 17.00 uur
 (zaal niet eerder open)
 plaats : Buurthuis De Dreef
 Schooneggendreef 27c
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : mw. Sylvia Hiert,
 tel. 06-10991336

WAGENINGEN

datum : 26 februari
 tijd : 14.00 - 16.00 uur
 (zaal open 13.30 uur)
 plaats : Rumah Kita
 Plein 15 Augustus 1
 maaltijd : € 11,50
 aanmelden bij : Peter en Linda Logman,
 tel. 06-26850932

GOUDEN KOPPELS

Pelita heeft door het hele land meer dan driehonderd vrijwilligers die zich met ziel en zaligheid inzetten voor de doelgroep. Ze sjouwen met tafels voor een Masoek Sadja, leggen huisbezoeken af of coördineren de zorg binnen een regio. Wie zijn die vrijwilligers en wat drijft ze? En wat vindt de ontvangende partij ervan?

Irene Wedding (74) is vrijwilligster van de Masoek Sadja in Sittard. Ze verzorgt de tombola en rijdt vriendin Yvonne heen en weer. **Yvonne de Bruyn** (72) is een vaste bezoeker.

Irene: "Het liep wat moeizaam toen de Masoek Sadja net was opgestart begin 2017, daarom heb ik me aangemeld. Ik had al ervaring als vrijwilliger, want naast mijn werk als onder andere filiaalleidster van een bruidsboetiek zette ik me altijd al in voor ouderenzorg en slachtofferhulp. Ik ben nu verantwoordelijk voor de tombola. En ik haal en breng Yvonne, want die heeft

Irene (I) en Yvonne.

geen rijbewijs. Mijn man gaat ook altijd mee, die kan veel dingen niet meer zelf dus ik ben zijn mantelzorger."

Yvonne: "Ik heb tien jaar lang de catering gedaan van de Masoek Sadja in Maastricht, tot het niet meer ging. Maar naar de Masoek in Sittard blijf ik gaan tot ik erbij neerval! Ik vind het fijn om mensen te ontmoeten met dezelfde achtergrond. Het eten, het doen en laten, wat we hebben meegemaakt: dat samenzijn geeft een goed gevoel. Ik ga naar alle kumpulans die er zijn. Ik heb zelf ook vijf jaar lang een Indische vrouwenkumpulan georganiseerd in Schaesberg. Dat Irene me haalt en brengt vind ik fantastisch. Ik kan zo goed met haar opschieten, we kunnen helemaal onszelf zijn bij elkaar."

Irene: "Bij een vriendin hoef je niet altijd je zonnigste gezicht op te zetten. En wij kennen elkaar al zo lang: we hebben bij elkaar op school gezeten in Jakarta, na de oorlog. Ik ben pas in 1958 naar Nederland gekomen. Mijn vader, die een im- en exportbedrijf had, werd door de Indonesische overheid beticht van belastingschulden en kon daarom pas veel later komen. Mijn ouders waren al lang daarvoor gescheiden en sinds mijn moeder was hertrouwd, kon ik niet meer bij haar wonen. Dus ging ik met twee van mijn broers en mijn zus naar Nederland. Zij waren al ouder en kozen voor pleeggezinnen of zelfstandig wonen. Ik was pas dertien en heb de rest van mijn jeugd in internaten gezeten. Het voelt alsof je tussen wal en schip hangt, dat je niet echt bij een volk hoort."

Yvonne: "Ik kwam pas op mijn zestiende naar Nederland, in 1962. Mijn ouders waren spijtoptanten maar, omdat mijn vader een Indonesisch paspoort had, werden we lange tijd afgewezen voor repatriëring. Ik heb datzelfde gevoel als Irene, daarom voelen wij misschien wel die liefde voor elkaar. En daarom wil ik denk ik ook zo graag mensen met dezelfde achtergrond ontmoeten. Daarom is die Masoek Sadja zo geweldig."

UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG

Op veler verzoek en aansluitend bij de mogelijkheden die onze website www.pelita.nl u biedt, geven wij u nu ook in Pelita Nieuws de mogelijkheid een oproep te plaatsen. Hieraan zijn voor u geen kosten verbonden. Wanneer u mensen uit het oog hebt verloren kunt u via deze rubriek een poging doen hernieuwd contact met hen te leggen. Natuurlijk kunt u ook informatie die betrekking heeft op Nederlands-Indië tijdens oorlog en Bersiap of daarvoor in deze rubriek trachten te achterhalen. U kunt uw vragen schriftelijk richten aan de redactie dan wel mailen naar info@pelita.nl. Overigens behoudt de redactie zich het recht voor om oproepen zonder opgaaf van redenen te weigeren.

OPROEP / Ik ben op zoek naar mensen die gekend hebben: Pieter Gerrit van Berkel, adjudant-onderofficier als leraar op de "Hoefsmidschool" te Tjimahi rond 1934. Tjimahi is een grote garnizoensplaats boven Bandoeng. Reacties graag naar Robbin Weijgers, Eendvogelstraat 1, 4451 DR Heinkenszand, tel: 011-3561925, e-mail: rweijgers@zeelandnet.nl Reuze bedankt!!

OPROEP / Weet u misschien wie op het bijgaande schilderij zijn afgebeeld? Het gaat om een dubbelportret gemaakt door kunstenaar Elisabeth Rietveld in kamp Kramat. Zelf ben ik ook eens door Elisabeth Rietveld geportretteerd, vlak voordat wij in kamp Kramat kwamen. Namens haar familie ben ik op zoek naar de namen van deze twee vrouwen. In 2020 komt er in Amersfoort een tentoonstelling over het werk van deze

schilder, die in Nederlands-Indië woonde en schilderde. Reacties graag naar: Piet Hein van Kessel, Maliebaan 23, 3581 CB Utrecht, tel: 030-2218566, e-mail: pheinvankessel@gmail.com

OPROEP / De website www.onzeplek.nl is niet langer van Stichting Pelita. Het eigenaarschap van de domeinnaam is overgenomen door Bert van Kampen die de website heeft omgebouwd ten behoeve van liefhebbers van Indonesië. Hij staat vol met reis-, restaurants- en andere tips over Indonesië, de vernieuwde website is voorzien van video's en muziek. Bezoek de website. We bevelen hem van harte aan.

**De ultieme plek voor
Indonesië-Liefhebbers**
Zie de video's van de
Gordel van Smaragd
www.onzeplek.nl

SYLVIA HIERT 'BATIK IS MIJN THUIS'

"Uitgangspunt van mijn 4-luik was, wie of wat de foto's in voormalig Nederlands-Indië verbeeldden: ouders, familieleden, burens, hoe werd er gewoond, gewerkt en geleefd, steden en dorpen, de rijkdom, het leven-van-alle-dag: de beleving van THUIS. Ik ben een kind van ouders uit Java, van wie vader een Nederlands paspoort

had en moeder een inlandse was en beiden vluchtten naar Nederland in 1958. Dat werd mijn geboortjaar. Hoe mijn gevoel van thuis een zoektocht werd. Want: op een bepaald moment waren er andere foto's: het vertrek, de verwezing. Een leven samengepakt met vreemden, later lotgenoten. Nooit meer terug, nooit meer thuis. Werken

met batik doorgrondde voor mij de diepere betekenis van thuis en hielp mij mijn thuisgevoel te vinden."

Expositie te zien tot 1 januari 2019,
Zorgcentrum Careyn, Rosendaal.
Indusdreef 5, 3564 GV Utrecht.
www.facebook.com/sylviaartfathiert

BRONBEEK IN BEELD

LEZING KOLONIALE COLLECTIES

Op zondagmiddag 4 november 2018 om 14.00 uur geeft Jos van Beurden in Museum Bronbeek de lezing *Ooit verzameld, lang gekoesterd en wat nu? De toekomst van koloniale collecties in Europees bezit.*

De lezing wordt georganiseerd door Museum Bronbeek i.s.m. de Volksuniversiteit Arnhem. De toegangsprijs (incl. museumentree) bedraagt € 15,-. Inschrijving is noodzakelijk via www.volksuniversiteitarnhem.nl

KATJONGS IN COLDITZ

Voor het eerst wordt een tentoonstelling gewijd aan de Nederlandse 'erewoordweigeraars' in de Tweede Wereldoorlog, in het bijzonder zij die afkomstig waren uit Nederlands-Indië: de *katjongs*. Wie waren zij, hoe brachten zij hun dagen door, op welke manieren trachtten zij te ontsnappen,

KMA-jongens, Katjongs in Colditz

en wie lukte dat? Tot en met 31 december kunt u deze expositie in Museum Bronbeek aan de Velperweg 147 in Arnhem bezichtigen.

De tentoonstelling werd in opdracht van Museum Bronbeek door Herman Keppy en Esther Wils samengesteld met veel foto's, illustraties, originele documenten, en voorwerpen uit de collecties van Museum Bronbeek, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), en particuliere collecties, waaronder die van verzamelaar Johan van Hoppe en de familie Goedkoop.

KRISSENDAG

Op zaterdag 24 november 2018 organiseert Museum Bronbeek een Krissendag. Wie graag meer wil weten over zijn eigen kris kan die voorleggen aan een team van krisexperts.

Een gesprek over een meegebrachte kris of ander blank wapen is kosteloos. Men wordt verzocht vooraf en uitsluitend per mail te reserveren via nb.ravensbergen@mindef.nl

KJBB BERICHTEN

Op 3 november 2018 zal in *Liefelijk Indië* aan de Vilniusstraat 3, 2034 EM in Haarlem weer een bijeenkomst plaats vinden waar onder anderen dr. Aone van Engelenhove een lezing zal geven over de vergeten weeskinderen van de V.O.C. Aanvang van de bijeenkomst is 11.00 uur. Voor de Indische maaltijd dient u zich, zoals gebruikelijk, vooraf op te geven.

Op 10 november 2018 zal ook in Sociaal Cultureel Centrum *Poelawei* aan de Mgr. De Vethstraat 2, 4817 JP in Breda weer een KJBB-bijeenkomst worden gehouden, aanvang 11.00 uur. In Breda treft u dit keer de schrijver Reggie Baaij en onderzoeker Gerard Termorshuizen. Zowel in Haarlem als in Breda zijn er muziek- en dansoptredens.

De entreprijs in Haarlem, inclusief maaltijd, bedraagt € 15,- voor donateurs en € 20,- voor anderen. In Breda bent u € 7,00 kwijt (voor donateurs van de commissie ex-KJBB € 5,00), maar wordt het eten apart in rekening gebracht. Voor beide bijeenkomsten dient u zich vóór 1 november op te geven bij Anneke Ruff (Stichting Pelita), Nienoord 13, 1112 XE Diemen, e-mail a.ruff@pelita.nl.

SELAMAT DATANG BIJ DE PELITA MASOEK SADJA®S

AMERSFOORT

datum : 27 oktober, 8 december
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 (zaal open 13.00 uur)
 plaats : Buurthuis 'Het Klokhuis'
 Weberstraat 2
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : mw. Ghislaine Cordier,
 tel. 06-48753694

AMSTELVEEN

datum : 14 december, 8 februari
 tijd : 13.00 – 16.00 uur
 plaats : De Meent, Orion 3-5
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : dhr. R. Watimurry
 tel. 06-51612350
 dhr. M. Matitahatiwen
 tel. 06-53559000

ARNHEM

datum : 22 december, 24 februari
 tijd : 12.30 – 17.00 uur
 (zaal open 12.00 uur)
 plaats : Kumpulan Bronbeek
 Velperweg 147
 (28 oktober)
 toegangsprijs : € 4,00 (bewoners
 Bronbeek gratis)
 contactpersoon : mw. Tonnie Nijman,
 tel. 0316-330162

ASSEN

datum : 26 januari
 tijd : 13.30 – 17.30 uur
 (zaal open 13.00 uur)
 plaats : Wijkcentrum De Componist
 Paganinilaan 15
 toegangsprijs : € 5,00 (incl. koffie/thee)
 contactpersoon : dhr. Ed van Calck,
 tel. 06-23884706

BUSSUM

datum : 2 december, 10 februari
 tijd : 14.00 – 17.00 uur
 plaats : Woonzorgcentrum Patria
 Ceintuurbaan 281
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : dhr. George Nahumury,
 tel. 06-28361213

- Voor meer informatie:
 Stichting Pelita, tel. 088 - 3305111
- Voor details omtrent programmering
 zie website www.pelita.nl

DEN HAAG

datum : 12 december, 13 februari
 tijd : 13.30 – 15.30 uur
 plaats : 'Het Klokhuis'
 Celebesstraat 4
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : mw. Anneke Ruff,
 via Stichting Pelita,
 tel. 088-3305111

DEN HELDER

datum : 18 december, 29 januari,
 26 februari
 tijd : 14.00 – 17.00 uur
 (zaal open 13.00 uur)
 plaats : 'De Draaikolk'
 Dollardlaan 202
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. Bas van Bree
 tel. 06-40730532

EINDHOVEN

datum : 14 december, 8 februari
 tijd : 13.00 – 17.00 uur
 plaats : Dr. Ir. Philipshuis
 Fakkellaan 1
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. H. Hallegraaf
 tel. 06-13543811 of via
 steunpunt Eindhoven
 tel. 040-2463816

HELMOND

datum : 25 januari
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 (zaal open 13.00 uur)
 plaats : kantine VEKA
 Sportcentrum,
 Deltaweg 201
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. Kees Schepel,
 tel. 06-13521570

LEEWARDEN

datum : 15 december, 12 januari
 tijd : 13.30 – 17.30 uur
 plaats : MFC Westenkwartier
 Verdijkstraat 1
 toegangsprijs : € 4,00
 (leden van Pelita € 3,00)
 contactpersoon : mw. Ria von Ende-Veldhoen,
 tel. 06-22462476

MAASTRICHT

datum : 11 januari
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : Buurtcentrum 't Atrium
 Aureliushof 160
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Kees Schepel,
 tel. 06-13521570

RIJSWIJK

datum : 18 december, 15 januari
 tijd : 13.00 – 16.00 uur
 plaats : Wijkcentrum Stervoorde
 Dr. H.J. van Mooklaan 1
 Rijswijk
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. Eric Gerritsen,
 tel. 06-20035692

SITTARD

datum : 16 december Matinee
 (12.00 – 19.00 uur)
 25 januari, 22 februari
 tijd : 11.00 – 15.00 uur
 plaats : Buurtcentrum
 Limbrichterveld
 Eisenhowerstraat 724
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. Jim Rosbak,
 tel. 046-4510084

ZWOLLE

datum : 15 december, 19 januari
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : Wijkcentrum Holtenbroek
 Bachlaan 20
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Arnold Niesen,
 tel. 06-20015449

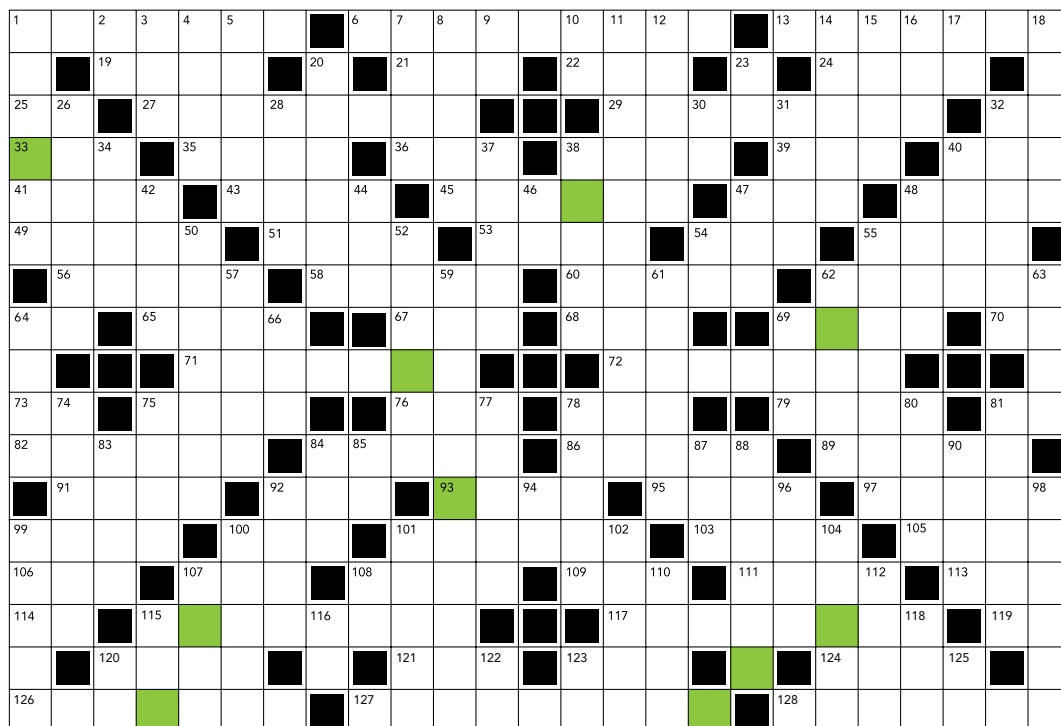
BREDA

datum + plaats : 16 december, 6 januari
 Zaal Vianden, Viandenlaan 3
 12.00 – 17.00 uur
 3 februari, Huize Raffy
 Bernard de Wildestraat 400
 14.00 – 17.00 uur
 toegangsprijs : leden € 3,00,
 niet-leden € 4,00 (Raffy),
 € 5,00 (Vianden)
 contactpersoon : dhr. Ton Hendriks,
 tel. 06-40420330

DEN BOSCH

datum : 5 oktober, 2 november
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : De Grevelingen
 Grevelingen 66
 toegangsprijs : leden € 2,50
 niet-leden € 5,00
 contactpersoon : mw. T. Elfring,
 tel. 073-6416266

PELITANIEUWS PRIJSPUZZEL (58)

HORIZONTAAL / 1. Vakantiewagen; 6. Schatkist; 13. Brandstof; 19. Kliek; 21. Ivoor; 22. Vruchtentat; 24. Trots; 25. Natuurkundige term; 27. Grondregister; 29. Zeevolk; 32. Bijzonder; 33. Dop; 35. Uitdrukking; 36. Vlug; 38. Boom; 39. Keurig; 40. Gesloten; 41. Liefdesgod; 43. Gipskalk; 45. Lange rij; 47. Tengsel; 48. Hijswerktuig; 49. Afvoer; 51. Ondersteuning; 53. Uniek; 54. Dwaas; 55. Deel van het jaar; 56. Gezicht; 58. Tepel; 60. Zuurdeeg; 62. Houtsoort; 64. Platina; 65. Zacht; 67. Waterdier; 68. Takje; 69. Groei; 70. Tegenover; 71. Getob; 72. Korte tijd; 73. Noordwest; 75. Kletskaus; 76. Trek; 78. Puistje; 79. Azijn; 81. Lengtemaat; 82. Druk- te; 84. Kortschrift; 86. Houten stok; 89. Letsel; 91. Ongevuld; 92. Familielid; 93. Aanmoedigingskreet; 95. Bedwelming; 97. Vleesrooster; 99. Droogvoer; 100. Cilinder; 101. Getreuzel; 103. Ontkenning; 105. Lichaamsdeel; 106. Bedrog; 107. Zet; 108. Javaans wapen; 109. Voorzetsel; 111. Kunstleer; 113. Vlaggom; 114. Ondernemingsraad; 115. Fantasieproduct; 117. Blaas; 119. Lengtemaat; 120. Bedwelmend middel; 121. Grondsoort; 123. Opstootje; 124. Loopvogel; 126. Wonder; 127. Soort spier; 128. Vaartuig.

VERTICAAL / 1. Jongensnaam; 2. Rekening-courant; 3. Vogel; 4. Afwas; 5. Zuid-Amerikaanse bergketen; 7. Zwak; 8. Spoedig; 9. Waterstand; 10. Stoomschip; 11. Medebewoner; 12. Gescheiden; 14. Omzet; 15. Oeverplant; 16. Naaldboom; 17. Gram; 18. Mannelijk dier; 20. Winterkleding; 23. Leraar; 26. Niet raak; 28. Dokter; 30. Te koop; 31. Niet klaar; 32. Bloemruiker; 34. Salaris; 37. Hoeveelheid vocht; 38. Alletwee; 40. Getal; 42. Zuivelproduct; 44. Wedstrijdbeker; 46. Binnen; 47. Jong dier; 48. Ladder; 50. Doodleuk; 52. Voldaan; 54. Persoonlijk vnw.; 55. Wraak; 57. Vleinaam; 59. Soort aardappel; 61. Opruier; 62. Daar; 63. Richtsnoer; 64. Klanknabootsing; 66. Waterpaardenkracht; 69. Afslagplaats; 74. Voorheen; 75. Zwem- vogel; 77. Test; 78. Kerklied; 80. Bidplaats; 81. Edelgas; 83. Insect; 84. Noot; 85. Tot en met; 87. Klooster- linge; 88. Japanse dienstster; 90. Voorwerp; 92. Plaats; 94. Dierengeluid; 96. Wijnsoort; 98. Deel van mes; 99. Geweldig; 100. Graansoort; 101. Volwassen; 102. Krijgsgewoel; 104. Gegroet; 107. Slaginstrument; 108. Knock-out; 110. Luchtig weefsel; 112. Honingbij; 115. Spoedig; 116. Eerwaarde heer; 118. Halskraag; 120. Doctor; 122. Noot; 123. Antwoord betaald; 125. Omroep.

WINNAARS PELITANIEUWS PRIJSPUZZEL SEPTEMBER

De oplossing van de vorige Pelita Nieuws Prijspuzzel is **Kuda Laut, zeepaard(je)** het dierlijk wezen uit de oceaan, dat werd bedoeld. Uit de vele goede reacties zijn de volgende prijswinnaars getrokken: **mevr. J.C. Munsel** uit Rotterdam, **Otto Morbeck** uit Velp en **H.R. Oosterbaan** uit Baarle Nassau. Van harte gefeliciteerd, een dezer dagen zult u uw prijs thuis ontvangen.

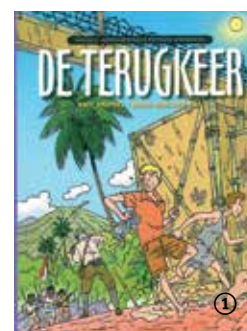
LOS DE PUZZEL OP!

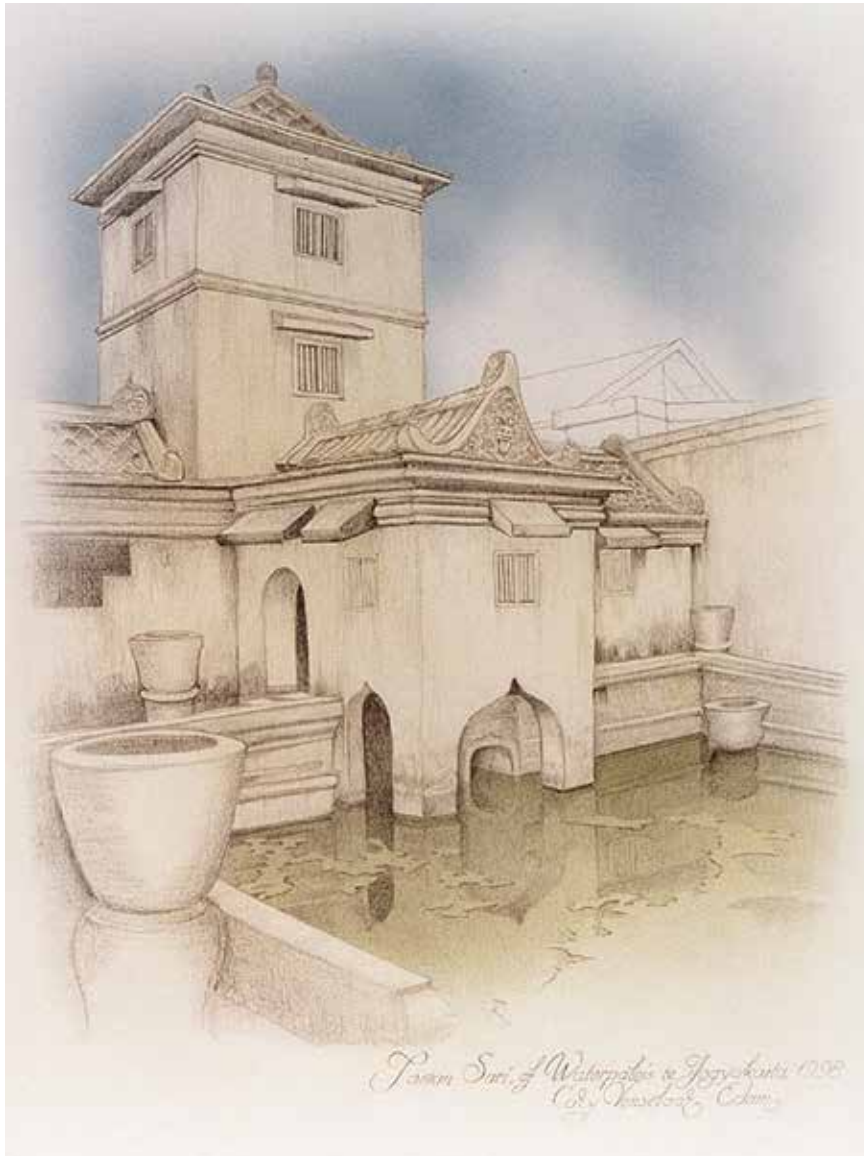
De letters in de gekleurde vakjes vormen, nadat u ze in de juiste volgorde heeft geplaatst, dit keer een taalkundig begrip in het Indonesisch.

U kunt de oplossing tot 1 december 2018 per briefkaart inzenden naar de redactie van Pelita Nieuws, Nienoord 13, 1112 XE Diemen.

Maak kans op de volgende prijzen:

- ① **De terugkeer** van Eric Heuvel en Ruud van der Rol.
- ② **The late late Lien show**, box met 4 DVD's waarop alle 12 shows van Tante Lien.
- ③ **Anneke Grönloh, Als de dag van gister** box met 3 DVD's en 1 CD met alle hits.

Taman Sari Yogyakarta Het bad in het waterpaleis van de sultan.
Vanuit de toren konden baadsters bespied worden zonder zelf gezien te worden.
(Potlood en gekleurde inkt op karton, 29,5x42 cm. 2000) **Cary Venselaar**